

ریسک‌های مدرسه‌ای

دکتر علی خلخالی

سینا شیدفر

مقدمه

مدرسه سالم مدرسه‌ای است که در آن امنیت همه‌جانبه دانش‌آموزان و معلمان تضمین شود. اساساً هیچ چیز جایگزین آن نمی‌شود که دانش‌آموزان به سلامت به پدر و مادر، و معلمان به خانواده‌شان برسند. مدیران متعهد هر روز زمانی نفس راحت می‌کشند که اطمینان می‌یابند آخرین دانش‌آموز و معلم مدرسه‌شان هم به سلامت به آغوش گرم خانواده بازگشته‌اند و ضمن شکرگزاری، آماده فردایی تازه و یک روز پراضطراب دیگر می‌شوند. در این میان، مرور بعضی از حوادث دردناک حوزه آموزش و پرورش در دهه اخیر، در عملی شدن و تحقق عینی این ضمانت تردید ایجاد می‌کند. دانش مدیریت ریسک به‌عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای، مؤثرترین ابزار برای پیشگیری از آسیب‌های مدرسه‌ای یا کاهش بروز آنهاست. در این مقاله، چشم‌انداز مقدماتی دانش مدیریت و ارزیابی ریسک برای مدیران مدارس ترسیم شده است.

کلیدواژه‌ها: مدیریت ریسک، ایمنی مدرسه، ارزیابی.

بسیار مهمی از فرایند مدیریت و ارزیابی ریسک‌های منبعث از فعالیت‌های مستقیم و یا غیرمستقیم مدارس محسوب می‌شود. مرحله ارزیابی خطر همچنین توان بالقوه بالایی برای تعیین خطاهای با بازخورد کم یا بدون بازخورد دارد. این روش برپایه ساختاری نظام‌مند (سیستماتیک) با رویکردی برای شناسایی خطرات بالقوه است. از شیوه‌های بسیاری می‌توان برای انجام دادن این عمل در مراحل مختلف چرخه عمر فرایند ارزیابی ریسک استفاده کرد و اختلاف میان این روش‌ها ریشه در تفاوت نوع نگرش نسبت به مفهوم ایمنی دارد. نگرش به مقوله ایمنی می‌تواند فقط به دیدن پتانسیل خطرات عمده در فرایند ارزیابی ریسک معطوف شود و از این رو، مرحله شناسایی خطر به‌طور ذاتی به‌سوی ایمنی کلان سوق داده شده است.

سیستم مدیریت ایمنی

در سال‌های اخیر استانداردهای OHSAS به منظور تدارک عناصر یک سیستم مدیریت ایمنی برای مدارس مدل‌سازی شده‌اند تا بتوانند با سایر الزامات مدیریت ادغام شوند و مدارس را در دستیابی به اهداف آموزشی، ایمنی و بهداشتی یاری کنند. این استاندارد، الزامات سیستم مدیریت ایمنی را مشخص می‌کند تا مدارس با توجه به الزامات قانون و آگاهی از ریسک‌های ایمنی و بهداشتی قادر به توسعه و اجرای خط‌مشی و تحقق بخشیدن به اهداف خود شوند. موفقیت این سیستم به تعهد تمامی کارکنان در کلیه سطوح و امور سازمانی به‌خصوص مدیریت مدرسه بستگی دارد. چنین سیستمی مدارس را به تکوین خط‌مشی ایمنی و بهداشتی، ایجاد اهداف و فرایندهای دستیابی به تعهدات خط‌مشی، انجام دادن کارهای لازم برای بهبود عملکرد و اثبات انطباق سیستم با الزامات این استاندارد قادر می‌سازد. هدف کلی این استاندارد، حمایت و ارتقای روال مطلوب ایمنی و بهداشتی در تعادل با نیازهای آموزشی - اجتماعی است. این استاندارد با مشخص کردن الزاماتی را برای سیستم مدیریت ایمنی، مدارس را برای کنترل ریسک‌های ایمنی بهبود عملکرد خود توانا می‌سازد. استاندارد یاد شده معیارهای خاص عملکرد ایمنی و ویژگی‌های تفصیلی برای طراحی سیستم مدیریت را بیان نمی‌کند.

مدیران مدارس لازم است روش‌های اجرایی مناسبی برای شناسایی مداوم خطرات، ارزیابی ریسک و تعیین کنترل‌های لازم، ایجاد، اجرا و برقرار کنند. آن‌ها برای کسب اطمینان از تداوم، مناسب بودن، کفایت و اثربخشی سیستم مدیریت ایمنی مدارس، باید در فواصل زمانی طرح‌ریزی شده آن را مورد بازنگری قرار دهند. این بازنگری باید ارزیابی فرصت‌های بهبود و نیاز به تغییر در سیستم مدیریت ایمنی از جمله خط‌مشی و اهداف ایمنی را شامل گردد و سوابق بازنگری‌های مدیریت نیز نگهداری شود.

منظور از ریسک، ترکیبی از احتمال وقوع یک واقعه خطرناک یا مواجهه با آن و شدت آسیبی است که به سبب آن رویداد یا مواجهه با آن واقعه ممکن است به افراد برسد. ارزیابی ریسک عبارت است از فرایند ارزشیابی ریسک‌های ناشی از خطرها، با در نظر گرفتن کفایت کنترل‌های موجود و تصمیم‌گیری در مورد حد قابل قبول یا غیرقابل قبول بودن ریسک‌های شناسایی شده است. مطابق مستندات مرتبط با ارزیابی ریسک مندرج در استانداردهای بین‌المللی، سیستم مدیریت ایمنی و بهداشت مدارس باید فرایند شناسایی خطرها و ارزیابی ریسک‌ها را جهت تعیین کنترل‌های لازم برای کاهش ریسک‌های رویدادها اجرا کند. هدف کلی فرایند ارزیابی ریسک، این است که ضمن شناسایی و درک خطرهایی که ممکن است در جریان فعالیت‌های مدرسه ایجاد شوند، اطمینان دهند که ریسک‌ها برای افراد ناشی از این خطرها، ارزیابی، اولویت‌بندی و تا سطح قابل قبولی کنترل می‌شوند. البته معمولاً سطح ریسک قابل قبول برای هر سازمان یا هر فرد متفاوت است و به عواملی چون منابع مالی و اقتصادی، محدودیت‌های فناورانه (تکنولوژیکی)، عوامل انسانی مجرب، صلاحیت و تصمیم مدیریت و ریسک‌های زمینه‌ای مثل ریسک‌های مخفی بستگی دارد.

ارزیابی ریسک مدارس

مدارس معمولاً به استقرار سیستمی نیاز دارند که علاوه بر ارزیابی فعالیت‌ها و فرایندها بتوانند درباره وضعیت ریسک، تعیین معیارهای ریسک قابل تحمل و مشخص نمودن دقیق ریسک هدایتگر باشد. البته این امر بسته به پیچیدگی فعالیت هر سازمان و نوع سیستمی که بتواند آن را به هدف مذکور برساند، متفاوت است. نتایج حاصل از ارزیابی ریسک، مدارس را قادر می‌سازد که انتخاب‌های مورد نظر جهت کاهش ریسک را با یکدیگر مقایسه، و منابع را برای مدیریت اثربخش ریسک اولویت‌بندی کنند. به تبع آن، برون‌دادهای شناسایی خطر، ارزیابی ریسک و تعیین فرایندهای کنترل، بایستی در سرتاسر دوره تکوین و اجرای سیستم مدیریت ایمنی و بهداشت نیز به کار روند. در این میان لازم است فرایند ارزیابی ریسک را فرد یا افراد شایسته در روش‌شناسی‌ها و فنون ارزیابی ریسک مرتبط با آگاهی مناسب از فعالیت کاری انجام دهند. مدارس می‌توانند برای بررسی حیطه‌ها یا فعالیت‌های مختلف کاری از روش‌های گوناگون ارزیابی ریسک به‌عنوان بخشی از راهبرد کلی استفاده کنند. شناسایی خطر در برگیرنده همه مشخصه‌های خطرات موجود در محیط و ارزیابی امکان بروز آن‌ها در شرایط ناخواسته است. مرحله ارزیابی خطر به‌عنوان عملی که از بین برنده یا کاهنده شدت تأثیر خطرات شناخته شده است، بخش

شدت و احتمال بروز خطر	خطرهای شناسایی شده مدرسه‌ای
۱	۱. مسمومیت و جراحات ناشی از گاز گرفتگی ۲. گزیدگی توسط خزندگان و جوندگان
۲	۱. شکستگی یا کوفتگی ناشی از ازدحام جمعیت حین ورود و خروج ۲. بیماری‌های ناشی از رعایت نکردن نظافت در زمان استفاده از سرویس بهداشتی ۳. مشکلات جلدی و تنفسی حاصل از استنشاق گاز و لمس مواد شیمیایی در آزمایشگاه ۴. مسمومیت ناشی از تغذیه غیربهداشتی در بوفه مدرسه
۳	۱. سوختگی یا خفگی ناشی از حریق لوازم گرمایشی شعله مستقیم ۲. شکستگی یا جراحات ناشی از برخورد با سطح خشن حین انجام دادن حرکات ورزشی شدید ۳. مشکلات تنفسی ناشی از استنشاق گاز نشت یافته از وسایل و اتصالات گازسوز ۴. شکستگی و لیز خوردن حین عبور و مرور در سطح راهروها و کلاس‌ها ۵. جراحات و خراشیدگی حین برخورد اعضای بدن با اجسام برنده، مانند شیشه شکسته ۶. جراحات و شکستگی ناشی از برخورد اجسام برق‌دار یا نوک‌تیز به بدن حین تعمیرات ۷. جراحات و کوفتگی حین اصابت ضربات سنگین یا فرورفتن جسم نوک‌تیز به بدن هنگام نزاع یا شوخی ۸. بیماری‌های ناشی از انتقال میکرووب و ویروس به افراد دیگر
۴	۱. اعتیاد و مسمومیت ناشی از استفاده از مواد دخانی ۲. نقص عضو و بریدگی ناشی از برخورد اعضای بدن و دست‌ها با تیغه‌های برنده پنکه و موتورهای دوار
۵	۱. سوختگی و مرگ ناشی از برق گرفتگی اتصالات و پریزهای نایمن ۲. مرگ و خفگی ناشی از گیر افتادن پشت شعله‌های حریق و یا ماندن زیر آوار به دلیل نداشتن راه خروج اضطراری مناسب یا نبود طرح واکنش در شرایط اضطراری ۳. مرگ و شکستگی ناشی از سقوط از ارتفاع پنجره‌ها و راه‌پله‌های بدون حفاظ ۴. مرگ و آسیب جدی حین برق گرفتگی ۵. مرگ و آسیب تصادف سرویس‌های مدرسه‌ای یا حین عبور از عرض خیابان ۶. مرگ و آسیب ناشی از تصادف شدید و واژگونی خودروها در اردوهای دانش‌آموزی

گزارش وضعیت ریسک مدارس ایران در یک مطالعه موردی

یک مطالعه موردی نشان داد که در نظام آموزش و پرورش ایران ترکیبی از ریسک‌های ایستا و پویا قابل‌بازشناسی است. ریسک‌های ایستا خطرات ناشی از عواملی چون تجهیزات و ابنیه و عوامل فیزیکی را شامل می‌شود و ریسک‌های پویا به عوامل خطری اطلاق می‌گردد که منشأ آن افراد و ساکنان مدرسه هستند. در جدول فوق ترکیبی از خطرات، رویدادها و پیامدهای ناشی از فعالیت‌های مستقیم و غیرمستقیم مدرسه‌ای و نیز شدت و احتمال وقوع آن‌ها در مدارس ایرانی گزارش شده است.

جمع‌بندی

ساکنان مدرسه شامل دانش‌آموزان، معلمان و سایر کارکنان در طول هفته، زمان زیادی را در مدرسه می‌گذرانند؛ مکانی که در آن امکان رخداد گونه‌های متفاوتی از خطرها و اتفاقات فیزیکی و اجتماعی که می‌تواند بر سلامت و تندرستی آن‌ها اثر منفی بگذارد، وجود دارد. اگر چه از لحاظ آماری، مدارس در زمره مناطق و

سازمان‌هایی با ریسک پایین طبقه‌بندی شده‌اند، محیط مدارس نیز باید به‌گونه‌ای باشد که از هر لحاظ امنیت جسمی، روانی و اجتماعی ساکنان مدرسه را تضمین کند. در ایران برای نظام‌مند کردن وضعیت ایمنی و بهداشت محیط مدرسه و کنترل و بهسازی عوامل محیطی مؤثر بر سلامت دانش‌آموزان، راهکارهایی تدوین گردیده است که از جمله آن‌ها می‌توان به پرونده سلامت مدرسه و آیین‌نامه وضعیت ایمنی و بهداشت مدرسه اشاره کرد، اما این نظام‌ها بیشتر بر حفظ بهداشت افراد تمرکز دارند و از بررسی شرایط ایمن غفلت کرده‌اند. از سوی دیگر، حد‌آسیب‌های ناشی از حضور در مدارس به‌ویژه خطرات و آسیب‌هایی با شدت و احتمال وقوع ۵ در سال‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافته است. هدف قانونی مقاله حاضر افزایش سطح هوشیاری مدیران مدارس نسبت به تعهدات و مسئولیت‌هایشان در قبال ایمنی ساکنان مدرسه بوده است. این امر با استقرار سیستم مدیریت ریسک مدارس، که ترکیبی از تصمیم‌هایی برای حذف، جایگزینی، کنترل مهندسی و کنترل‌های اداری خطر در همه سطوح و فعالیت‌های مدرسه‌ای است، تحقق می‌پذیرد.